

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ

УДК 504

DOI: 10.31471/2415-3184-2021-2(24)-123-130

*О. М. Карпаш, В. А. Блощинська,
М. О. Карпаш
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу*

ФІЛОСОФІЯ, ЕКОЛОГІЧНА ЕТИКА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК

В даній статті розглянуто роль, місце та значення на сучасному етапі розвитку людства одного з основних розділів філософії – екологічної етики, науки яка вивчає моральний аспект ставлення людини (суспільства, людства) до природи. Показано, що на початку 70 років минулого століття у зв'язку з наростанням соціальної несправедливості (нерівномірним розподілом прибутків та ростом бідності в країнах, які розвиваються), а також деградацією довкілля, що негативно вплинуло на здоров'я людей, в передових умах людства виникла потреба розробити принципово нову стратегію розвитку людства – розвиток суспільства має відбуватися за умови збереження природи. Для означення цієї стратегії було введено поняття «сталий розвиток». Метою статті є показати, що реалізація стратегії сталого розвитку- основної парадигми розвитку суспільства в 21 столітті неможливе без формування у людей нової філософії мислення та дій, що є одним із завдань екологічної етики. В статті викладено п'ять головних принципів концепції сталого розвитку. Також розглянуто реалізація концепції сталого розвитку в Україні на прикладі аналізу програми Стратегія сталого розвитку «Україна -2020». Стратегія передбачає чотири основні вектори руху: вектор розвитку; вектор безпеки; вектор відповідальності; вектор гордості. Для реалізації Стратегії прийнято рішення розробити, закріпити на законодавчому рівні та реалізувати 62 реформи та програми, них 10 першочергових, а також визначено ключові показники по кожному вектору руху. Реалізація стратегії сталого розвитку має етичний зміст і неможлива без зсуву ціннісних орієнтацій людей і це одне з завдань екологічної етики.

Ключові слова: сталий розвиток, філософія, екологічна етика, стратегія, деградація довкілля, вектори руху.

Постановка проблеми. Глобалізація соціальних, культурних, економічних і політичних процесів в сучасному світі поряд з позитивними векторами розвитку суспільства привела до виникнення ряду серйозних проблем які дістали назву глобальних проблем сучасності – екологічних, демографічних, військово-політичних, етичних та інших. Усі ці проблеми дуже важливі для сьогодення й майбутнього. Тому для глибшого розуміння цих проблем, в першу чергу екологічної та етичної було би доцільним розглянути їх з точки зору філософії, яка дозволяє раціональними засобами створити гранично узагальнену картину світу і місце людини в ньому[1].

Метою статті є показати, що реалізація стратегії сталого розвитку- основної парадигми розвитку суспільства в 21 столітті неможливе без формування у людей нової філософії мислення та дій, що є одним із завдань екологічної етики.

Викладення основного матеріалу. Загальні поняття предмету «філософія». Філософія (дав.-гр. – любов до мудрості) це – дисципліна, що вивчає найбільш загальні суттєві характеристики та фундаментальні принципи реальності й пізнання, буття людини, відносини людини і світу, про найзагальніші суттєві характеристики людського ставлення до природи, суспільства та духовного життя у всіх його основних проявах. Також під філософією розуміють форму людського мислення, теоретичну форму світогляду [2]. Введення поняття «філософія» приписується грецькому мислителю Піфагору, а специфічний тип знання – поняття «філософія» увів Платон.

Філософія, як особлива сфера людського знання і пізнання виникла на основі світоглядних пошуків та орієнтацій людини, що постають з погляду людського життєвого вибору та

самоствердження. Основними розділами філософії є; метафізика; епістемологія; етика; політична філософія, естетика; логіка; філософія свідомості; філософія релігії; філософія мови. Більшість академічних напрямків науки, перетинаючись з філософією, формують окремі наукові напрямки: філософія науки, філософія права, філософія історії та інші.

Етика – або «моральна філософія», пов'язана з питанням про те, як людина має чинити в різних обставинах і чи можна взагалі це визначити. Розрізняють класичні основні галузі етики – метаєтика, нормативна етика та прикладна етика. Про те, в останній час виникла та успішно розвивається окрема галузь етики – це екологічна етика.

Поняття «екологічна етика» особливої актуальності набрало в останній час і це пов'язано, в першу чергу, з глобальними проблемами людства, що виникли в кінці XX сторіччя. Взагалі то, за визначенням, глобальні проблеми людства – це проблеми, що стосуються всього людства, взаємин між країнами світового співтовариства, відносин між суспільством і природою, питань спільного розв'язання проблеми ресурсозабезпеченості.

Одним з найефективніших шляхів (способів) вирішення глобальних проблем людства є розроблення та реалізація Стратегії сталого розвитку.

Сталий розвиток – основна парадигма розвитку суспільства в XXI столітті (Парадигма – це набір концепцій або шаблонів мислення, включаючи теорії, методи дослідження, стандарти та інше).

Історія появи поняття «сталий розвиток». У 50–60-х рр. XX ст. розвиток людства пов'язували лише з економічним прогресом та зростанням економічної ефективності. На початку 70-х рр. у зв'язку з несправедливим розподілом прибутків та зі зростанням кількості бідних у країнах, що розвиваються, питання соціальної справедливості були визнані такими ж важливими, як і питання зростання економічної ефективності. Проте зростаюче споживання природних ресурсів призвело до деградації довкілля й негативно вплинуло на здоров'я людей. Реальною загрозою стала проблема «меж зростання», на яку у 1972 році звернув увагу світової громадськості Римський клуб [1].

Щоб уникнути екологічної кризи, до концепції розвитку необхідно було включити третю мету – збереження довкілля. Вперше це питання було порушено на Конференції ООН з довкілля людини (1972, м. Стокгольм), яка визнала актуальність екологічних проблематики та необхідність створення дієвих міжнародних механізмів для її розв'язання. Термін «сталий розвиток» з'явився у 1980 році, коли вийшла «Всесвітня стратегія охорони природи» (ВСОП), підготовлена Міжнародною спілкою охорони природи (МСОП). Ця стратегія висунула принципово нове положення: збереження природи нерозривно пов'язане з питаннями розвитку. Розвиток суспільства має відбуватися за умови збереження природи. Поняття «сталий розвиток» почали широко застосовувати після публікації у 1987 році звіту Міжнародної комісії з довкілля та розвитку «Наше спільне майбутнє», підготовленого під керівництвом Г. Х. Брундтланд. Концепція сталого розвитку набула провідного статусу після «Конференції ООН з довкілля та розвитку» (1992, м. Ріо-де-Жанейро) і була відображена в прийнятому на конференції документу «Порядок денний на 21 століття» [2].

Світове співтовариство визнало, що збалансований розвиток суспільства «повинен стати пріоритетним питанням порядку денного міжнародного співробітництва». Загальновизнаним є розуміння збалансованого розвитку як гармонійного поєднання економічних, соціальних та екологічних складових розвитку. Лише досягнення збалансованості між ними забезпечить можливість перейти до такого суспільного розвитку, який не виснажуватиме природні та людські ресурси, а тому матиме можливість тривати досить довго. Було сформульоване наступне формулювання поняття «сталий розвиток».

Сталий розвиток (англ. Sustainable development) – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Згідно Германа Дейлі- автора інноваційної теорії сталого розвитку, «сталий розвиток» - це означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн, окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами, коли одночасно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення [3].

Концепція збалансованого розвитку стала відповіддю на виклик часу. Вона є альтернативою панівній моделі сучасного розвитку, що ґрунтується на п'яти головних принципах:

1. Людство дійсно може надати розвитку сталого і довготривалого характеру, для того, щоб він відповідав потребам теперішніх поколінь, не втрачаючи при цьому можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби.

2. Обмеження, які існують в галузі експлуатації природних ресурсів, відносні. Вони пов'язані з сучасним рівнем техніки, соціальної організації та з здатністю біосфери до самовідновлення.

3. Необхідно задовольнити елементарні потреби всіх людей і всім надати можливість реалізувати свої надії на благополучне життя. Без цього сталий і довготривалий розвиток просто неможливий. Одна з головних причин виникнення екологічних та інших катастроф – бідність.

4. Необхідно налагодити стан життя тих, хто користується надмірними засобами, з екологічними можливостями планети.

5. Розміри і темпи росту населення повинні бути погоджені з виробничим потенціалом глобальної екосистеми планети Земля, що змінюється.

Забезпечення збалансованого розвитку – це не технічна проблема, для розв'язання якої необхідні нові технічні засоби чи технології. Це проблема *зміни суспільних відносин і формування такого суспільства*, яке не руйнуватиме середовище свого існування. Збалансований розвиток – це також не суто наукова проблема. Перехід до такої моделі розвитку має й етичний зміст, це зсув у ціннісних орієнтаціях багатьох людей. Як будь-який суспільний ідеал, концепція збалансованого розвитку є дороговказом для створення суспільства, яке буде розвиватись у гармонії з природою. Головними принципами збалансованого розвитку є: поєднання збереження природи і розвитку суспільства; задоволення основних потреб людини; досягнення рівності та соціальної справедливості; забезпечення соціального самовизначення та культурного різноманіття; підтримання цілісності екосистем. Концепція збалансованого розвитку передбачає реалізацію цілісної системи принципів діяльності. При цьому системоутворюючим є принцип цілісності.

Для досягнення збалансованості слід гармонійно поєднувати принцип збереження культурної і природної спадщини з принципом інноваційності, творчості. Творчий підхід до природоперетворювальної діяльності передбачає врахування складності природних екосистем і творчу адаптацію суспільної діяльності до можливостей екосистем підтримувати життя на Землі. Важливим є принцип екоефективності, який полягає в тому, щоб створювати більше товарів і надавати більше послуг, використовуючи менше ресурсів і менше забруднюючи довкілля. Не менш важливим є й принцип достатності, який визначає межі

Для досягнення збалансованості слід гармонійно поєднувати також принцип збереження культурної і природної спадщини з *принципом інноваційності*, творчості. Творчий підхід до природоперетворювальної діяльності передбачає врахування складності природних екосистем і творчу адаптацію суспільної діяльності до можливостей екосистем підтримувати життя на Землі.

Важливим є *принцип екоефективності*, який полягає в тому, щоб створювати більше товарів і надавати більше послуг, використовуючи менше ресурсів і менше забруднюючи довкілля. Не менш важливим є й *принцип достатності*, який визначає межі споживання.

Принципи збалансованого розвитку обов'язково мають бути поєднані з такими загальнолюдськими моральними принципами, як *справедливість, відповідальність перед теперішніми і майбутніми поколіннями, солідарність, ліквідація бідності, гендерна рівність, визнання традиційних прав корінних народів тощо*.

Південні країни світу наголошують на переході до збалансованого розвитку в контексті проблем бідності, нерівності та несправедливості. Ключовою ідеєю збалансованого розвитку є розгляд усіх екологічних проблем як важливих соціальних. Відповідно, шляхи вирішення цих проблем також будуть мати не технологічний, а соціальних характер, тобто екологічні проблеми можна буде вирішити лише спільно з іншими соціальними проблемами і тільки шляхом соціальних змін – зміни суспільних відносин у соціумах, а якщо це неможливо, то зміни існуючих соціально-політ. систем. Важливо знайти такий тип соціальної організації суспільства, який забезпечить можливість гармонізувати ставлення цього суспільства до природи.

Проблеми збалансованого розвитку – це, насамперед, проблеми влади і політичної волі. Для його реалізації необхідна відповідна міжнародна і національна політика. Досягнення збалансованого розвитку потребує глибоких структурних змін в управлінні та нових шляхів роботи в різних галузях економічного, соціального та політичного життя. На національних і місцевих рівнях потрібні як міжгалузеві інституції, так і такі, що ґрунтуються на принципі участі громадськості, а також інтегруючі механізми, які можуть залучати уряди, громадянське

суспільство та приватний сектор до розроблення спільного бачення майбутнього розвитку, його планування та спільного прийняття рішень.

З огляду на євроінтеграційні прагнення України, варто зазначити, що принцип збалансованого розвитку закріплено в установчому Амстердамському договорі ЄС (Договір про ЄС, 1997). Збалансований розвиток визначено ключовим принципом усіх політик ЄС. Згідно з ним будь-яку політику ЄС слід розробляти так, щоб вона враховувала економічні, соціальні та екологічні аспекти, а досягнення цілей в одній зі сфер політики не стримувало б прогресу в іншій [4].

Стратегічне бачення сталого розвитку України. Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року та Національний план дій до 2020 року по впровадженню Стратегії є результатом аналітичної роботи, яка здійснена українськими експертами за підтримки Програми розвитку ООН в Україні та Глобального екологічного фонду в рамках проекту "Інтеграція положень Конвенцій Ріо в національну політику України" [5]. Стратегія спрямована на виконання Україною міжнародних зобов'язань та створення реальних передумов для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, зокрема виконання «Угоди про асоціацію між Україною та ЄС».

Метою Стратегії є забезпечення високого рівня та якості життя населення України, створення сприятливих умов для діяльності нинішнього та майбутніх поколінь та припинення деградації природних екосистем шляхом впровадження нової моделі економічного зростання, що базується на засадах сталого розвитку. Досягнення цієї мети відповідає світоглядним цінностям і культурним традиціям українського народу та міжнародним зобов'язанням України.

Девіз Стратегії: *«Європейські стандарти життя та гідне місце України в світі».*

Стратегія передбачає *чотири основні вектори руху* для досягнення поставленої мети:

– вектор розвитку – забезпечення сталого розвитку країни, проведення структурних реформ, забезпечення економічного зростання екологічно невиснажливим способом, створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності;

– *вектор безпеки* – забезпечення безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій та приватної власності, забезпечення миру і захисту кордонів, чесного та неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Пріоритетом є безпека життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної системи охорони громадського здоров'я, надання належних медичних послуг, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води й санітарії, безпечних і якісних харчових продуктів та промислових товарів;

– *вектор відповідальності* – забезпечення гарантій кожному громадянину, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, мати доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах;

– *вектор гордості* – забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт.

Для реалізації Стратегії було прийнято рішення розробити, закріпити на законодавчому рівні та реалізувати *62 реформи та програми*.

Нижче наведено перелік основних 62 реформ та програм по кожному вектору розвитку.

Також було визначено конкретні ключові показники по кожному вектору руху.

У вересні 2015 року всі 193 члени Організації Об'єднаних Націй ухвалили план досягнення спільного кращого майбутнього. Наступні 15 років спільні зусилля спрямовано на подолання крайньої бідності, боротьбу з нерівністю і несправедливістю та на захист нашої планети.

У центрі «Порядку денного 2030» є *17 Цілей сталого розвитку (ЦСР)*, що чітко означають світ, якого ми прагнемо для всіх націй без винятків. Нові Глобальні цілі є результатом процесу, що був інклюзивнішим, ніж будь-коли: уряди залучили бізнеси, громадянське суспільство та містян. Усі ми маємо спільне бачення того, куди має рухатись світ. Реалізація цих амбіцій потребує безпрецедентних зусиль усіх секторів суспільства – і бізнес має відіграти надзвичайно важливу роль у цьому процесі.

Рис. 1. Основні вектори руху для досягнення поставленої мети

Рис. 2. Першочергові реформи та програми

Рис. 3. Ключові показники по кожному вектору руху

Рис. 4. Цілі сталого розвитку

В 2019 році на реалізацію цього плану в Україні був виданий Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [6].

Реалізація ідей збалансованого розвитку потребує стратегічного підходу, який би базувався на зміні всієї філософії мислення та політичної діяльності, а це неможливо без формування у свідомості людей такої філософської категорії як «екологічна етика».

Висновки. Показано, що:

– питання соціальної справедливості (нерівномірний розподіл прибутків та зростання кількості бідних в країнах, які розвиваються) і деградація довкілля стали поштовхом до розроблення нової стратегії розвитку людської цивілізації, якщо остання хоче зберегти себе. У наш час єдино правильним шляхом розвитку людства є сталий розвиток. Було сформовано основні принципи сталого розвитку. Україна також долучилася до участі в реалізації цього проекту, прикладом чого є «Стратегія сталого розвитку Україна – 2020»;

– реалізація стратегії сталого розвитку неможлива без зміни ціннісних орієнтацій людини, філософії її мислення і тут важливе місце належить до окремої галузі науки «філософія» - екологічна етика.

Література

- 1 Глобальні проблеми. Політологічний енциклопедичний словник / уклад. Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук. Харків : Право, 2015. 416 с.
- 2 The Club of Rome: офіційний сайт. URL: www.clubofrome.org.
- 3 Agenda – United Nations Conference (EarthSummit).RioDeJaneiro. 1992
- 4 Steady State Economy. Paper presented to the UK Sustainable Development Commission. April24, 2008.
- 5 Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015р. №5/2015.
- 6 Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019р. №722/2019.

O. Karpash, V. Bloshchynska,

M. Karpash

*Ivano-Frankivsk National
Technical University of Oil and Gas*

PHILOSOPHY AND ECOLOGICAL ETHICS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article elaborates the issues of the role, place and significance at the present stage of human development considering one of the main sections of philosophy - environmental ethics, a science that studies the moral aspect of the relationship of a person (society, humanity) to nature. It is shown that in the early 1970s due to the growth of social injustice (unequal distribution of income and the growth of poverty in developing countries), as well as environmental degradation, which negatively affected human health, in the advanced minds of humanity there arose the need to develop a fundamentally new strategy of humanity development – the development of society should take place inevitably with nature preservation. To define this strategy, the concept of "sustainable development" was introduced. The article outlines five main principles of the sustainable development concept. Also, the introduction of this concept in Ukraine is considered on the example of the analysis of the Sustainable Development Strategy program "Ukraine-2020". The strategy provides for four main movement vectors: vector of development; safety vector; vector of responsibility; vector of pride. To implement the Strategy, it was decided to develop, adopt and implement 62 reforms and programs, of which 10 are priority ones, and key indicators were identified for each movement vector. The implementation of the sustainable development strategy has a moral content and is impossible without a shift in the value orientations of people and this is one of the tasks of environmental ethics.

Key words: sustainable development, philosophy, ecological ethics, strategy, environmental degradation, movement vectors.

References

- 1 Hlobalni problemy. Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk / uklad. L. M. Herasina, V. L. Pohribna, I. O. Polishchuk. Kharkiv : Pravo, 2015. 416 s.
- 2 The Club of Rome: official site. URL: www.clubofrome.org.
- 3 Agenda - United Nations Conference (EarthSummit) .RiodeJaneiro. 1992
- 4 Steady State Economy. Paper presented to the UK Sustainable Development Commission. April24, 2008
- 5 Stratehiia staloho rozvytku «Ukraina – 2020» : Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 12.01.2015r. №5/2015.
- 6 Pro tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku : Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 30.09.2019r. №722/2019.